

Dilnoza ERKAYEVA,
Buxoro davlat universiteti o'qiyuvchisi

BuxDU, Fakultetlararo chet tillar kafedrası dotsenti, PhD M.Ochilova taqrizi asosida

KINO NUTQINING LINGVISTIK VA KOGNITIV XUSUSIYATLARI (O'SMIRLARNING INGLIZ TILIDAGI DIALOGLARI UCHUN MATERIAL YO'Q)

Annotsiya

Tadqiqotning maqsadi film ssenariysi shaklida yozilgan o'smir nutqining lingvokognitiv xususiyatlarini aniqlashdir. Muvofiglik bolalar nutqining o'z-o'zidan etarli ekanligi bilan bog'liq, kognitiv-diskursiv paradigma aspektida lingvistik tadqiqot ob'yekti, chunki u bizga kuzatish imkonini beradi. Fikrlash jarayonlarining xususiyatlari va bilimning maxsus tuzilmalarini shakllantirish, shuningdek, kommunikativ xususiyatlar, xatti-harakatlar va o'smirlarning nutq uslublarini amalga oshirish. Ishda qo'llaniladigan asosiy uslubiy texnika, ko'p tarmoqli tanqidiy nutq tahlili bo'lib, u nafaqat lingvistik xususiyatlarni, balki film matnida yashirin tarzda mujassamlangan g'oyaviy, ijtimoiy-madaniy va kognitiv xususiyatlarni ham o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: film matni, kino dialogi, film ssenariysi, diskurs tahlili, o'smir nutqi, kognitiv, buzilish, xato ko'rsatish.

LINGUOCOGNITIVE FEATURES OF FILM DISCOURSE BASED ON TEENAGERS' ENGLISH-LANGUAGE DIALOGUES

Annotation

The research objective was to identify linguo-cognitive features of teenagers' discourse recorded in the form of a film script. The relevance of the study is based on the fact that child speech is a self-valuable linguistic object, opposed not to the virtual language system, but to an array of real language messages perceived by a child. The main methodological technique used in the work is a multidisciplinary critical discourse analysis. It was used to study both linguistic features and ideological, socio-cultural, and cognitive features, latently embodied in the film text.

Key words: film text, film dialogue, film script, discourse analysis, teenagers' discourse, cognitive distortion.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И КОГНИТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КИНОРЕЧИ (НЕТ МАТЕРИАЛА ДЛЯ ПОДРОСТКОВЫХ АНГЛИЙСКИХ ДИАЛОГОВ)

Аннотация

Целью исследования является выявление лингвokognitivных особенностей дискурса подростков, зафиксированного в виде киноскрипта. Актуальность обусловлена тем, что речь детей представляет собой самодостаточный объект лингвистических исследований в аспекте когнитивно-дискурсивной парадигмы, т. к. позволяет проследить особенности мыслительных процессов и формирование особых структур знания, а также специфику коммуникативных актов и реализацию дискурсивных стилей подростков. Основным методологическим приемом, используемым в работе, является мультидисциплинарный критический дискурс-анализ, ставящий своей целью изучение не только лингвистических особенностей, но и идеологических, социокультурных и когнитивных, латентно воплощенных в кинотексте.

Ключевые слова: кинотекст, кинодиалог, киноскрипт, дискурс-анализ, подростковый дискурс, когнитивное искажение.

Kirish. Tanqidiy nutq tahlili o'ziga xosdir. Tilni o'rganish va tavsiflashda foydalaniladigan zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalari va unga qo'shilgan uslubiy va terminologik asoslarning rivojlanishi mahsulidir. Filmlarda yozilgan nutq og'zaki va og'zaki bo'lmagan komponentlarni, rejissyorlarning iste'dodini o'rganib, uni ko'p marta takrorlash imkonini beradi va iloji boricha ishonchli tarzda qayta yaratish istagi tasvirlangan voqelik, insoniy muloqotni simulyatsiya qilish, kino nutqini lingvistik materialning ishonchli va vakili manbasiga aylantiradi. Bundan tashqari, aktyorga qarab buni qanchalik to'g'ri qayta yarata olgani yoki boshqa tasvir, ma'lum bir narsa haqidagi ommaning g'oyasini o'zida mujassamlashtirish kommunikativ vaziyatning mavzusi yoki muvofigligi, uning professional gildiyadagi maqomi aniqlanadi. Ba'zan teskari jarayon sodir bo'ladi: iste'dodli rassom ekranda qayta yaratilayotgan narsalarni shu qadar sezgir his qiladi, uning bayonotlari allaqachon odamlarga va faol bo'layotgan tasvir, jamiyatning barcha qatlamlarida faoliyat yuritib, til jamiyati a'zolarining dunyoqarashi va dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi film ssenariysi shaklida yozilgan o'smir nutqining lingvistik-kognitiv xususiyatlarini aniqlashdir. Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi

dialoglardan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosi ish edi. G. G. Slyshkina va M. A. Efremova [1], T. A. Vinnikova [2], E. B. Ivanova (film matni tahlili) [3]; A. N. Zaretskaya (kino nutqida subtekstni amalga oshirish) [4]; E. A. Kolodina [5], V. E. Gorshkova [6], S. Kozloff (kino dialog holati) [7]; Yu. M. Lotman (kino estetikasi muammolari) [8]. Bundan tashqari, Yu. G. Tsivyana ishining natijalari hisobga olindi [9], kino nutqida dialog hodisasini o'rganishga bag'ishlangan, S. S. Nazmutdinova [10], masalalarni yoritadi. Kino nutqi bilan ishlashda yuzaga keladigan qiyosiy va tarjima tadqiqotlari, S. S. Zaichenko [11], film o'rtasidagi munosabatlar muammosini ko'rib chiqish va kino nutqi, M.A.Samkova [12] farqlash haqida kino matni va kino nutqi tushunchalari, I. N. Lavrinenko [13] kino nutqining tasnifi bo'yicha, shuningdek, E. M. Lyulcheva [14] lingvistik va ekstralingvistik jihatlar haqida kino nutqini o'rganadi.

Tadqiqotning dolzarbligi nutqning mavjudligi bilan bog'liq bo'lgan bu bolalar - bu "ichki tilshunoslik virtual bo'lmagan tizimga qarshi ob'jekt til, lekin bola tomonidan idrok etilgan haqiqiy til xabarlarini qatoriga. Ushbu yondashuv pardani ko'tarishi mumkin. Nafaqat hali tushunilmagan assimilyatsiya mexanizmlari haqida bolaning nutqi, balki haqiqiy tilning qanday ishlashi haqida ham umuman olganda

va uning aloqa tizimi sifatida qanday ishlashi"[15], kognitiv-diskursivga mos keladi, ushbu ish mualliflari tomonidan qo'yilgan yondashuvdir.

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqot materiali sifatida teleserialning bosh qahramonlari - o'smirlarning ingliz tilidagi dialoglaridan foydalanildi. 2016-yilda suratga olingan "G'alati narsalar" (aslida G'arib narsalar). Dialog matnlari birlik sifatida qabul qilinadi, kino nutqining tegishli bo'lagini ifodalovchi, ya'ni rasmiy ravishda qayd etilgan aloqa. O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'smirlarning dialoglari asarda film ssenariysi sifatida belgilangan matn shaklida yozilgan. Mumkin bo'lgan aloqa holatlarini etarli darajada aks ettiradi va potentsial aloqa holatlarining vakili manbai bo'lib xizmat qiladi. "Begona" turkumi materiallari asosida o'smir nutqining lingvistik va kognitiv xususiyatlarini tahlil qilish. Bu narsa o'smirlarning lingvistik birliklarni tanlashning tartibga solish funksiyasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi. Fanlararo tabiat tadqiqot tilshunoslik, sotsiolingvistika, kognitiv lingvistika va boshqa gumanitar fanlar sohasidagi ish natijalariga bo'lgan talabni belgilaydi.

Tahlil va metodlar. Keling, tadqiqotimizni bir qator muhim narsalar bilan boshlaylik, uning natijalarini izchil va mantiqiy ravishda taqdim etish imkonini beradigan nazariy tamoyillardan biridir. Amaldagi asosiy metodik texnika ishda, multidisipliner tanqidiy hisoblanadi. Maqsad nafaqat lingvistik xususiyatlarni, balki g'oyaviy, ijtimoiy-madaniy va kognitiv xususiyatlarni ham o'rganishdir. Zamonaviy mahalliy tilshunoslikda, allaqachon bo'lgani kabi qaratilgan ishlar borligi yuqorida qayd etilgan. Amalga oshirilgan nutqning turli jihatlarini o'rganishda kino doirasida, shuning uchun dastlab kino nutqi konseptsiyasining mazmunini aniqlash muhim ko'rinadi. Asarda kino nutqining ishonchli talqinlaridan biri shakllantirilgan. A. N. Zaretskaya, muallif kino nutqini "filmning og'zaki tarkibiy qismi bo'lgan izchil matn" sifatida qabul qiladi. Og'zaki bo'lmagan komponentlar bilan birgalikda - ushbu filmning audiovizual tomoni va boshqa muhim Ekstralingvistik omillar bilan filmning semantik to'liqligi uchun" [4].

Shunday qilib, yondashuvlarning xilma-xilligi bilan kino nutqining hozirgi ta'riflari "Ular uni murakkab, heterojen, ko'p o'lchovli shakllanish sifatida tasvirlaydilar. Kino nutqi muammolarini o'rganuvchi tilshunoslar, birinchi navbatda, aytadilar, uning quyidagi tushunchalar bilan aloqasi haqida: kino tasviri, film ssenariysi, film matni, film nutqi va kino dialogi, hali yakuniy yo'qligini ta'kidlagan, uning tarkibiy qismlarining ta'rifi va ro'yxati "Heterojen ta'lim" [20], belgilaydi. U shbu ishning dolzarbligi. Amalga oshirilayotgan izlanishlar kontekstida kinomatn tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi. Yu.A. Nelyubina "Film matnida barcha darajalar birlashadi, deb ta'kidlaydi. G. G. Slyshkinning yondashuvi bir oz boshqacha va kino matni tushunchasini sharhlovchi M.A.Efremova jamoaviy muallif tomonidan yaratilgan va yaxlitligi va to'liqligi bilan ajralib turadigan, shuningdek, orqali uzatiladigan moddiy tashuvchida yozilgan xabar sifatida og'zaki va og'zaki bo'lmagan belgilar va tomoshabinlar tomonidan audiovizual shaklda qabul qilinadi [1]. Polsha tilshunosi M. Dynel kino matni tushunchasini aktyorlarning nutqi sifatida izohlaydi. Og'zaki bo'lmagan mulqot bilan birga keng va tor ma'noda ta'riflanadi. Bu yerda nutq birlashtiruvchi monologlar, dialoglar sifatida qaraladi, ya'ni didaktik o'zaro ta'sirlar va poliloglar i. e. birjalar, ko'proq tomonidan o'tkaziladi. Film matnida G. G. Slyshkin va M. A. Efremova alohida ta'kidlagan. Til tizimi yozma va og'zaki komponentlar bilan ifodalanadi, ular tabiiy til so'zlari bilan ifodalanadi, nolingvistik komponent esa ko'rsatkich belgilari bilan ifodalanadi va belgilar-piktogrammalar [1]. G.G. Slyshkin va M. A. Efremova ta'riflari asosida sxematik komponentlar munosabatlarini ierarxiyasining tasviri kino nutqi rasmda keltirilgan. 1. G. G. Slyshkin va M. A. Efremova

ta'rifiga asoslanib, kino qahramonlarining nutqi og'zaki komponentga tegishli. Tadqiqotimiz nuqtai nazaridan, tadqiqot ob'ekti bu nutqqa mosligi hisoblanadi. Kino qahramonlari, yozma ravishda yozilgan, ya'ni matn yoki, bu yozuv turi ham keng tarqalgan deb ataladi. Og'zaki nutq, lenta yoki film ssenariysi kino ko'rinishidan, oxirgi atama ko'proqdir. Ushbu maqola mualliflari ishlayotgan lingvistik materialning mohiyatini to'g'ri etkazadi: qayd etilgan yozma shaklda, film qahramonlarining nutqi, hamrohligida video yonma-yon. Bu qo'llaniladigan atama bu ishda asosiy rol o'ynaydi. Buni alohida ta'kidlash kerakki, ingliz tilida video skript atamasi borligini, professional videografklar tomonidan qo'llaniladi. Video skript odatda loyiha hujjatidir, suratga olish maqsadini tavsiflash, maqsadli auditoriyani tushuntirish, asosiy mavzuni belgilash va hokazo. Xuddi shu terminologik turkumdan yana bir atama - kino skripti kiradi, uning mazmuniga ham kino qahramonlarining dialoglari, ham va ularning hissiy holati, atrof-muhit tavsifi, suratga olish vaqti va joyi. Qaysidir darajada kino ssenariysi tuzilishi dramatik asarga o'xshaydi, keyingi sahna ko'rinishi uchun yozilgan. Bizning ishimizda kino skripti atamasi (biz ataylab yozamiz, bu so'z davomli) - bu faktan keyin yoziladi. Ko'pincha film ssenariysi dialog yoki monolog (fikrlar) shaklida taqdim etiladi, keyin biz sxematik tarzda tasvirlaymiz. Bizning ushbu komponentlar o'rtasidagi munosabatlar haqidagi tasavvurimiz bitta rasmdagi monolog yoki dialog uchun film ssenariysi sifatida slot. 2. Kino stsenariysi shaklida yozilgan kino dialogi yoki kino monologini kino matnining tarkibiy qismlari sifatida talqin qilish bizga kino nutqining lingvistik va kognitiv komponentlarini batafsil o'rganish imkoniyatini beradi.

Tadqiqot materiali sifatida asarda o'smirlarning dialoglari - bosh qahramonlar, tovushlar qo'llaniladi. "G'aroyib narsalar" film seriyasidir. Serial drama, fantastika, dahshat va detektivni birlashtirgan gibrid janrdir. Serialning harakati

1983 yilda Indianada bo'lib o'tadi, u erda maxsus kuchga ega bo'lgan qiz hukumatning maxfiy laboratoriyasidan qochib ketadi, g'ayritabiiy kuchlar; bir vaqtning o'zida kichik laboratoriya yaqinidagi shaharda yigit sirli ravishda yo'qoladi. Politsiya, bolaning oilasi va do'stlari boshlanadi, qidiruv-qidiruv operatsiyasi va tez orada ular muomala qilayotganini anglaydi. Biz dialog matnlarini birliklar sifatida ko'rib chiqamiz, kino nutqining tegishli bo'lagini ifodalovchi, ya'ni rasmiy ravishda qayd etilgan aloqa. Tahlil kognitiv-diskursiv doirasida o'smirlarning dialoglari yondashuv ularni birlik, parametr sifatida o'rganish imkonini beradi, ular umuman kino nutqining funksional vazifalariga mos keladi.

Xulosa. Shunday qilib, tadqiqot shuni ko'rsatdi, kino nutqi lingvistik va kognitiv tadqiqotlar uchun muhim ob'ektidir. Asarda kino stsenariysi sifatida belgilangan matn shaklida yozilgan o'smirlarning suhbatlari mumkin bo'lgan mulqot holatlarini etarli darajada aks ettiradi va potentsialning vakillik manbai bo'lib kommunikativ vaziyatlar xizmat qiladi. Lingvokognitiv tahlil seriya materialiga asoslangan o'smir nutqining xususiyatlari G'alati narsalar aloqa konstitutsiyasiga va ta'sir etuvchi omillarga qarab o'smirlar tomonidan til birliklarini tanlashning tartibga solish funksiyasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga imkon berdi.

Yakuniy tanlov uchun; shakllanish xususiyatlari dunyoqarash va dunyoqarash, shuningdek, ba'zilar kognitiv haqiqatni buzish sabablari. Tadqiqot natijasida ma'lum bo'ldiki, kundalik hayotda o'smirlarning nutqlari (G'alati narsalar seriyasining bosh qahramonlari) stilistik jihatdan sezilarli miqdorda foydalaning.

Belgilangan lug'at, bu vulgarizmlar - 45,5%, slangizmlar - 35%, onimlar - 17,5%, kamaytiruvchi - 2%. O'smirlar osongina taklif qilinadi va ularning tasavvurlari nihoyat mavjud afsona va xayollarni o'zgartiradi, ma'lum bir lingvistik jamiyatda kognitiv haqiqatga, borligi mavjudligi

tufayli bo'lgan mos keladigan semantik haqiqatga mosligi ta'riflanadi. O'smirlarning kommunikativ xulq-atvorini o'rganish nuqtai nazaridan kino nutqi bo'yicha keyingi tadqiqotlar, turli xil til va madaniy kelib chiqishi bo'lgan

ko'proq hajmli materiallarni o'z ichiga olgan holda, qimmatli ma'lumotlar keltirishni va'da qiladi. Nafaqat nazariy va amaliy sohada natijalar beradi. Tilshunoslik, balki ijtimoiy- va kognitiv tilshunoslikdir.

ADABIYOTLAR

1. Слышкин Г.Г., Ефремова М.А. Кинотекст: (опыт лингвокультурологического анализа). М.: Водолей Publishers, 2004. 153 с.
2. Винникова Т.А. Особенности исследования кинотекста в различных научных парадигмах // Омский научный вестник. 2015. № 2. С. 58–61.
3. Иванова Е. Б. Интертекстуальные связи в художественных фильмах: дис. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2001. 178 с.
4. Зарецкая А.Н. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Челябинск, 2010. 22 с.
5. Колодина Е.А. Статус кинодиалога в ряду соположенных понятий: кинодиалог, кинотекст, кинодискурс // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. 2013. № 2-1. С. 327–333.
6. Горшкова В. Е. Перевод в кино. Иркутск: ИГЛУ, 2006. 278 с.
7. Kozloff S. Overhearing Film Dialogue. Berkeley: University of California Press, 2000. 335 p.
8. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики. Таллин: Ээсти Раамат, 1973. 135 с.
9. Цивьян Ю.Г. К метасемиотическому описанию повествования в кинематографе // Труды по знаковым системам. Вып. 17. Структура диалога как принцип работы семиотического механизма. Тарту: Тартуский гос. ун-т, 1984. С. 109-121.
10. Назмутдинова С. С. Гармония как переводческая категория (на материале русского, английского, французского кинодискурса): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тюмень, 2008. 21 с.
11. Зайченко С. С. К вопросу о знаковой неоднородности кинодискурса // Вестник Челябинского государственного университета. 2013. № 2. С. 96–99.
12. Самкова М.А. Кинотекст и кинодискурс: к проблеме разграничения понятий // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2011. № 1. С. 135-137.
13. Лавриненко И. Н. Критерии классификации кинодискурса // Вісник ХНУ. 2012. № 1003. С. 41–44.
14. Люльчева Е. М. Лингвистические и экстралингвистические аспекты изучения кинодискурса // Культура и цивилизация. 2017. Т. 7. № 5А. С. 70–80.
15. Осокина С. А. «Свое» и «чужое» в детской речи // Вестник Томского государственного университета. Филология. 2018. № 55. С. 88-105.
16. Van Dijk T. A. Principles of critical discourse analysis // Discourse and Society. 1993. Vol. 4. № 2. P. 249–283.
17. Wodak R., Meyer M. Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology // Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage, 2009. P. 1–33.
18. Fairclough N. Critical Discourse Analysis. The critical study of language. Longman Group Publishing, 1995. 265 p
19. Эндрюс Т. Магия танца. Ваше тело как инструмент силы. - М., 1996.
20. Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English 1995. – P.292
21. Tursunova Y. Mening birinchi lug'atim. Rangin olam. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun rangli-bezakli o'quv izohli lug'at. – Qarshi: Nasaf, 2019. – 32 b.